

Vatslavskiy O. I.

Ternopil National Economic University

ANALYSIS OF BUDGET CONTROL OPERATION AT THE LOCAL LEVEL

Summary

The role of budgetary control at the local level is studied. The basic problems of the budgetary control in terms of local government are highlighted. The detailed analysis of the functioning of budgetary control at every stage of the budget process is done. The importance and the need for budgetary control in the formation and execution of local budgets are substantiated. Ways to improve the efficiency of budgetary control at the local level are determined.

Key words: budget control, local budgets, projects of local budgets, budget control authorities, budget offense.

УДК 368.1

Клапків Ю. М.

Тернопільський національний економічний університет

ФОРМУВАННЯ СПРИЯТЛИВИХ УМОВ ДЛЯ ПОШИРЕННЯ
ТА РОЗВИТКУ СТРАХОВОЇ СПРАВИ

У статті проаналізовано основні чинники формування сприятливого середовища для розвитку ринку страхових послуг. Обґрунтовано поділ інновацій на ринку страхових послуг щодо нових технологій, інститутів або ринків збуту, які мають характер процесів, а також видів та продуктів страхування. Дані інновації в інших сферах створюють нові загрози, що, своєю чергою, генерують нові ризики та види страхування, чим створюють потребу в підвищенні фінансової грамотності населення для забезпечення сталого розвитку страхової галузі.

Ключові слова: страхування, сприятливе середовище, страхові послуги, фінансові інновації, страхова грамотність.

Постановка проблеми. Страхова справа є одним із фундаментів сталого соціально-економічного розвитку країни. Інноваційність функціонування страхової діяльності є основою сталого функціонування суб'єктів господарювання шляхом забезпечення їх належним та новітнім страховим захистом, а також необхідною умовою розвитку економіки. Науково-технічний прогрес видозмінює потреби суспільства у страховому захисті та форму контакту з потенційним клієнтом, можливість оцінки його ризиків. Відповідно, страхування хоча і базується на ідеях, що виникли кілька століть тому, видозмінюється одночасно з розвитком високих технологій.

Основною формою вираження розвитку страхової справи є використувані фінансові інновації. Особливої уваги заслуговує дослідження нових видів і технологій страхування та фінансових інновацій, здатних створити нові можливості для її сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика забезпечення умов та сприятливого середовища для поширення нових видів та технологій страхування не знайшла належного відображення у працях вітчизняних фахівців, що зумовлено сучасним етапом формування ринку страхових послуг. Більшість наукових робіт присвячена проблемі дослідження сутності страхування та особливостям його дистрибуції з урахуванням науково-технічного процесу, зокрема таких авторів, як В. Базилевич, О. Барановський, І. Габідулін, В. Гончарук, Е. Губарь, р. Пікус, Н. Приказюк, С. Осадець, А. Павлюк, О. Філонюк, В. Фурман, А. Шульга, Я. Шумелда та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Подальшого і детальнішого дослідження вимагає специфіка ролі фінансових інновацій та

науково-технічного процесу у забезпеченні сталого розвитку ринку страхових послуг, адже сталість є важливим складником загальноекономічної стабільності та прогнозованості, створення належних умов для життя і діяльності громадян та повинна забезпечити умови для майбутніх поколінь.

Мета статті полягає у дослідженні можливостей для формування умов поширення нових видів і технологій страхування через запровадження та поширення різного виду фінансових інновацій та новітніх технологічних рішень.

Відповідно до поставленої мети, визначено основні завдання дослідження, що передбачають формування відповідних процесів, інституцій, а також видів та продуктів страхування, які можуть бути впроваджені для забезпечення сталого розвитку страхової справи в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансові інновації змінили профіль ризику фінансових інституцій, значно сприяли зростанню фінансових і нефінансових взаємозв'язків, призвели до переплетення інструментів та інститутів. Ринки та інститути виявилися більш чутливі до ударів, аніж регулятори могли очікувати. У формуванні нових видів і технологій страхування відіграли важливу фінансову потресіння.

В основі сталого економічного розвитку не можуть бути регуляторні обмеження лише для банківських установ, що не зачіпають інших фінансових інституцій. У сучасному середовищі істотними є вид здійснюваної діяльності та її вплив на фінансову стабільність, а не назва установи. Фінансові інновації часто служили арбітражем нормативно-правової бази чи мали на меті ухилення від сплати податків, але необхідно підкреслити, що надмірне регулювання може зашкодити ефективності.

В основі поширення нових видів і технологій страхування лежать фінансові інновації. Мають вплив на формування сприятливого середовища в першу чергу технологічні інновації та фінансові, які необхідно виокремлювати. В економіці, базованій на знаннях, усі фінансові інновації спираються на сучасні технології (опціони, e-banking, платформи колективного інвестування – краудінвестингові платформи, високочастотний *алгоритмічний* трейдинг – High-Frequency Trading, інвестування в соціальних мережах – social trading [1], запозичення грошей у мережі – соціальні кредитування, а також краудфандинг) [2]. Сприятливе середовище (регулювання, інновації) можна розглядати як окремий фактор виробництва (на рівні праці, землі або капіталу), оскільки середовище як ніхто стимулює або обмежує господарську діяльність.

Інновації на ринку страхових послуг можуть стосуватися нових технологій, інститутів або ринків збуту. Таким чином, вони можуть мати характер процесів, інституцій, а також видів та продуктів страхування [3].

Інституційні інновації включають у себе створення нового типу фінансових компаній (наприклад, спеціалізованих компаній, товариств взаємного страхування, кредитних карт, посередників) та альянсів, пулів.

Інноваційні продукти, наприклад похідні, а також їх окремі види (наприклад, погодні похідні, що знайшли своє застосування в страхованні аграрних ризиків), сек'юритизовані активи (іпотечні продукти, цінні папери і облігації, забезпечені страховим полісом) чи навіть ісламські облігації (sukuki) [4].

Інновації процесу демонструються у нових каналах і моделях реалізації страхових продуктів (через додатки до смартфона, e-banking, m-banking, соціальні медіа) та нові шляхи реалізації технологій страхування.

Із позиції розвитку сприятливого середовища економічні інновації сприяють скороченню недосягності ринку та на відміну від нововведення не роблять суттєвого впливу на зростання добробуту. Відповідно до теорії Модільяні-Міллера, їх вплив на прогрес є доволі умовним, але суттєвим для видозміни наявних досі продуктів або процесів [5].

Економічний аналіз інновацій у страховій справі зосереджується, таким чином, на пошуках відповіді на питання, що стосуються загроз ринку (наприклад, податкові, інформаційні, нормативні обмеження, транзакційні, азартні, етичні або моральні ризики) [6]. Дані загрози стимулюють поширення нових видів та технологій страхування, тобто мотивують винаходити і запроваджувати фінансові інновації.

Фінансові інновації виконують багато функцій. Наприклад, цінні папери, забезпечені активами, служать, насамперед, для перетворення вимог у ліквідні ресурси, фактично цінні папери, які є предметом торгу на ринку капіталів, дають змогу урізноманітнити і переносити ризики. За аналогією кредитний дефолтний своп (CDS) використовує трансферт ризику, адже певні суб'єкти зобов'язуються за певну плату взяти на себе ризик непогашення кредитів.

Розвиваються також інновації у страховому сегменті, наприклад у сфері соціальних (безробіття) або економічних (природні катастрофи) ризиків [7]. Основні характеристики сучасних фінансових інновацій – це підвищення ліквідності даного суб'єкта, процесу або ринку, а також перерозподіл капіталу.

Основні проблеми, які найчастіше пов'язують із фінансовими інноваціями, базуються, насамперед, на асиметрії інформації, що веде до негативного відбору [8]. Уваги заслуговує ця проблематика і через розвиток медичних послуг, що, відповідно, відображається на страхових платежах і виплатах у медичному страхуванні, адже особа, що бажає придбати страховий захист, володіє значно ширшими за страхову компанію знаннями про власний стан здоров'я (наприклад, про спадкові генетичні захворювання). Таким чином, відповідний захист бажають придбати передусім ті люди, які є вразливими до реалізації саме певного ризику. Через цей аспект розподіл ризику в субпопуляції застрахованих осіб, як правило, інший (більш високий), ніж у популяції у цілому.

Дане явище негативного відбору дуже важко нейтралізувати, хоча і можлива детальна перевірка заявок під час підписання договору страхування, але це б значно збільшило вартість угоди та витрату робочого часу на його укладання, а у разі ігнорування даного аспекту негативний відбір неминуче призведе до зростання цін. Своєю чергою, висока вартість медичного страхування ще більше загострить дану проблематику. Матиме це місце завдяки ігноруванню особами, не схильними до даних захворювань, подібного вартісного страхового захисту. Відповідно, матиме місце розкручення спіралі цін.

Серйозною загрозою для формування сприятливого середовища для поширення та розвитку страхової справи є спокуса зловживання (moral hazard). Проблема характерна для будь-якого ринку, на якому розділені функції замовника і платника, тобто присутній третій зацікавлений у розмірах витрат на страхування суб'єкт. Особливої уваги дана проблематика заслуговує у сфері довгострокового медичного страхування, де масштаб виникнення спокуси зловживань значно більший, аніж у простіших страхових послугах.

Відшкодування медичних витрат страховою компанією веде до зростання попиту і, як наслідок, до необґрунтованого зростання витрат. Водночас, на нашу думку, дана проблема має не стільки моральний або етичний аспект, скільки є звичайним проявом економічно раціональної поведінки людини, яка отримує можливість мінімізувати витрати завдяки фінансуванню страховою значної частини фінансових видатків, особливо в середовищі, де подібна поведінка не зустрічає суспільного осуду.

Відсутньою є й індивідуальна мотивація до раціоналізації споживання чи обережної поведінки, властивий незастрахованим особам. Дана проблематика обмежує поширення високовартісних страхових послуг та стимулює страхові компанії до концентрації на продуктах, простіших в конструкції й обтяжених значно меншими фінансовими збитками. Саме тому бажано, щоб державні органи брали на себе частину ризиків, пов'язаних із діяльністю страхової компанії у соціально важливих сферах і тим самим сприяти цій діяльності.

Часто умови страхових договорів, базованих на використанні високих технологій, настільки складні, що їх важко зрозуміти навіть фахівцю, а ризик часто недооцінюється. У період криз ці проблеми посилюються, незважаючи на існування рейтингових агентств та інших заходів, орієнтованих на підвищення прозорості стабільності ринку [9].

Сучасне середовище насичене фінансовими інноваціям, у яких важко виокремити бажані та

небажані цілі. Відбувається їх перехрещення, де бажаними є захист від ризиків, розсіювання або передача ризику, а небажаними – спекуляції. Частим мотивом фінансових інновацій є арбітраж регулювання, а особливо податкового (адже у світі має місце і конкуренція регулювання, тобто пошук оптимальної юрисдикції, наприклад на реєстрацію компанії або податкової резиденції).

Противагою подібними явищам є функціональний підхід до регулювання та нагляду за фінансовим ринком, узгодження ключових норм і стандартів, нормативно-правової бази та системного нагляду над платіжними системами та інфраструктурою фінансового і страхового ринків. На практиці це передбачає регулювання певних операцій незалежно від того, який суб'єкт їх виконує.

Одним із прикладів поширення нових видів страхування може служити кіберстрахування, тобто страховий захист від втрати інформації, кібератаки [10]. Особливо це стосується сфер, де інтелектуальний чи інформаційний складник є основою вартістю продукту, наприклад сучасна фармацевтична галузь чи фінансові посередники.

Переважно цей вид страхування передбачає захист інформації клієнтів від викрадення. Ринок цієї страхової послуги за 2016 р. у США становив \$36,9 млн, що на 89% більше, ніж у 2015 р. Згідно з прогнозами, цей вид досягне в 2020 р. рівня збитків \$2 трлн. [11] Основну увагу до себе привернув цей вид страхування після падіння на 1,9% акцій фармацевтичного гіганта Abbott Laboratories АВТ через можливість проведення маніпуляцій хакерами деякими дефібриляторами та кардіостимуляторами.

Не менша кількість і позитивних прикладів використання високих технологій для здешевлення страхових полісів. Страхування у сфері транспорту вийшло на новий рівень завдяки використанню технології GPS та мініатюрних GPS-трекерів. Їх наявність не лише зменшує ймовірність викрадення транспортного засобу чи його вантажу, а й у поєднанні з мобільними додатками дає змогу встановлювати знижку на вартість страхового полісу КАСКО залежно від стилю водіння і пробігу транспортного засобу.

Дані про якість водіння збираються протягом певного періоду часу за допомогою спеціального навігаційно-зв'язкового пристрою, встановленого в автомобілі.

Розумне страхування допомагає автовласникам не тільки значно економити у разі оформлення поліса КАСКО, а й вирішувати спірні питання у разі настання страхового випадку. Страхові компанії, своєю чергою, отримують можливість «профілювання» клієнтської бази та розроблення більш цільових тарифних планів.

Реалізація інновацій, для запровадження яких потрібна участь держави, відбувається значно повільнішими темпами. Упродовж останніх шести років ведеться підготовка до запровадження електронної форми страхового договору. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, 2 лютого 2017 р. прийняла Розпорядження, яким затвердила Положення про особливості укладання електронних договорів обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, розроблене відповідно до Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» [12] та Закону України «Про електронну комерцію» [13]. Незважаючи на тривалу роботу

з розроблення та практичного застосування електронної форми страхового договору обов'язкового страхування автоцивільної відповідальності та відчутні позитивні зрушення, фактично використання даної можливості все ще залишається потенційною перевагою та спрощенням.

Зважаючи на поширення нових видів і технологій страхування, що ще більше ускладнює вибір страхової послуги, заслуговує на увагу проблематика страхової грамотності, яку можна трактувати як сукупність дій та процесів щодо передачі знань про страхування, спрямованих на формування прозорості страхових послуг і навичок раціонального використання страхового захисту.

Неможливо переоцінити наявність різних форм страхової просвіти, чи навчань які б пояснювали сутність страхового захисту, а також правил організації і функціонування ринку страхових послуг. Не може від нього ухилитися держава, адже такими чином реалізується управління соціальними ризиками та забезпечується сталий розвиток економіки.

Послідовна державна політика у страховій сфері повинна бути базована на формуванні сприятливого середовища для запровадження та поширення нових видів страхових послуг для забезпечення сталого розвитку.

Фактично дії держави не можуть обмежуватися лише питаннями про умови правової організації чи функціонування ринку страхових послуг. Саме держава повинна сприяти розвитку страхування через поширення грамотності громадян на страхову тематику.

Перекладання державою освітніх функцій та заходів на вищі навчальні заклади економічного профілю, на жаль, не дає змоги досягнути поставлених цілей. Водночас освітніми заходами повинні бути зацікавлені, зокрема, страхові компанії. Проте страхові компанії – ніби несвідомо – більшу вагу зосереджують на рекламних бюджетах, фактично переманюючи один в одного клієнтів за рахунок більш інтенсивної реклами, ніж турбуючись про загальний інформаційний розвиток ринку, наповнення власного веб-сайту чи поширення страхової грамотності та відповідного навчання потенційних споживачів страхового захисту.

Дефіцит знань є не єдиною проблемою, що суттєво обмежує попит на страхові послуги. Хороша освіта не є підставою для набуття окремих страхових продуктів та не забезпечує високої схильності до придбання страхового захисту, навіть якщо з економічного погляду це виглядає очевидною перевагою. Та з позиції психології ігнорування можливостей страхування це виявляється абсолютно нормально і відповідно до природи людини, адже людина часто не раціональна і робить багато економічних помилок. Однією з причин помилок є так званий егоцентричний ухил (self-serving bias).

Проявляється він через сприйняття самого себе як кращого від середнього значення, тобто від пересічного обивателя. Це, своєю чергою, робить сильний вплив на схильність до придбання страхових продуктів, адже порушує здатність до правильної оцінки ризику. Люди, як правило, виходять із припущення, що ймовірність настання якогось нещастя в них значно менша, ніж у разі оцінки ризику інших індивідів. Саме тому подібні особливості як технологічного, так і психологічного характеру формують умови для поширення та розвитку страхової справи.

Висновки. Отже, на страховому ринку України ми спостерігаємо боротьбу страхових компа-

ній за частку ринку, а не за його розвиток. Дана стратегія базується на архетипі мислення, що на ринку страхових послуг домінують активні продажі і послуга продається, а не купується.

Інновації на ринку страхових послуг можна умовно поділити на економічні, фінансові та технічні, які, своєю чергою, стосуються нових технологій, інститутів або ринків збуту та, відповідно, мають характер процесів, інституцій, а також, видів та продуктів страхування. Дані інновації в інших сферах створюють нові загрози, що генерують нові ризики та види страхування.

Зважаючи на поширення нових видів і технологій страхування, що ще більше ускладнює

вибір страхової послуги, заслуговує на увагу проблематика страхової грамотності, яку можна трактувати як сукупність дій та процесів щодо передачі знань про страхування, спрямованих на формування прозорості страхових послуг і навичок раціонального використання страхового захисту. Водночас формування сприятливого середовища для поширення страхових послуг зумовлене не лише наявним ресурсам, а в першу чергу розмірам доходів фізичних осіб. Саме тому, на нашу думку, лише збагачення та зростання доходів фізичних осіб сприятиме активізації інтересу до фінансової грамотності та відповідного страхового захисту.

Список використаних джерел:

1. Siemionczyk G. Social trading – gdy nie umiesz inwestować / G. Siemionczyk // Bloomberg Businessweek Polska. – 2013. – № 23.
2. Приказюк Н.В. Роль Інтернету в реалізації страхових послуг / Н.В. Приказюк, Т.П. Моташко // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2014. – № 156. – С. 52–56.
3. Molyneux P. Financial Innovation Financial Times Lexicon / P. Molyneux // That Make Your Life Easier in 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lexicon.ft.com/term?term=financial-innovation>.
4. Möslein F. Finanzinnovation als Rechtsproblem: Einordnung, Bewertung und Regulierung / Florian Möslein // Zeitschrift für Bankrecht und Bankwirtschaft (ZBB). – 2013. – № 1. – р. 1–16.
5. Modigliani F. The cost of capital, corporation finance and the theory of investment/ Franco Modigliani, Merton Miller // The American economic review. – 1958. – р. 261–297.
6. Луцишин З. Морал зростання зовнішньої заборгованості України в умовах доларизації економіки / З. Луцишин, Т. Цвігун // Міжнародна економічна політика. – 2012. – № 1–2. – С. 97–124.
7. Приказюк Н.В. Нові можливості для розвитку страхової системи України / Н.В. Приказюк, Т.П. Моташко // Український журнал прикладної економіки. – 2016. – Т. 1. – № 4. – С. 177–192.
8. Кравчук Н.Я. Фінансові дисбаланси світової економіки в умовах асиметрій глобального розвитку: дис. ... д-ра екон. наук: спец. 08.00.02 / Н.Я. Кравчук. – Тернопіль: ТНЕУ. – 2014. – 539 с.
9. Truszkowski J. Niepowodzenia w wykorzystaniu instrumentów pochodnych na rynkach finansowych/ J. Truszkowski // Instrumenty pochodne w globalnej gospodarce, Narodowy Bank Polski, Warszawa, 2012.
10. Bolot J. Cyber Insurance as an Incentive for Internet Security/ Bolot, Jean; Lelarge, Marc// Managing information risk and the economics of security. Springer US, 2009. – р. 269–290.
11. Teitelbaum R. Cyber Insurance Becomes a Must for More Manufacturers / R. Teitelbaum // The Wall Street Journal [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.wsj.com/articles/cyber-insurance-becomes-a-must-for-more-manufacturers-1492426801>.
12. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів: Закон України від 1 липня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 1. – Ст. 1.
13. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2015. – № 45. – Ст. 410.

Клапків Ю. М.

Тернопольский национальный экономический университет

ФОРМИРОВАНИЕ БЛАГОПРИЯТНЫХ УСЛОВИЙ ДЛЯ РАСПРОСТРАНЕНИЯ И РАЗВИТИЯ СТРАХОВОГО ДЕЛА

Резюме

В статье проанализированы основные особенности формирования благоприятной среды для развития рынка страховых услуг. Обосновано разделение инноваций на рынке страховых услуг относительно новых технологий, институтов или рынков сбыта, которые имеют характер процессов, институций, а также видов и продуктов страхования. Данные инновации в других сферах создают новые угрозы, что, в свою очередь, генерирует новые риски и виды страхования. Это создает потребность в повышении финансовой грамотности населения для обеспечения устойчивого развития страховой отрасли.

Ключевые слова: страхование, благоприятная среда, страховые услуги, финансовые инновации, страховая грамотность.

Кlapkiv Yu. M.

Ternopil National Economic University

CREATING FAVOURABLE CONDITIONS FOR THE DISSEMINATION AND DEVELOPMENT OF INSURANCE BUSINESS

Summary

The basic determinants of a favourable environment for the development of insurance market are analysed. The innovation division in the insurance market concerning new technologies, institutions, or markets, which have the nature of processes, and also kinds and products of insurance, are grounded. The given innovations create new threats in other areas, which generate new risks and types of insurance. The fact, mentioned above, creates the need for increasing financial literacy among the population for the sustainable development of the insurance industry.

Key words: insurance, enabling environment, insurance services, financial innovation, insurance education.